

Османов Р. З., старший преподаватель ФБГОУ ВПО
«Дагестанский государственный технический университет»
(филиал в г. Дербенте), физкультурный факультет института
НОУ ВПО «ЮжДаг»;

Чермит К. Д., доктор педагогических наук, доктор биологических наук, профессор, проректор по учебной работе Адыгейского государственного университета

ПРИНЦИПЫ ПОСТРОЕНИЯ ПРОЦЕССА ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

У статті проаналізовані традиційні принципи фізичного виховання вихованців в загальноосвітніх організаціях. Обґрунтована недостатня ефективність їх реалізації в сучасній системі загальної освіти з позиції не сприяння формуванню фізичної культури особистості школярів. Представлені методологічні основи організації співуправління фізичним вихованням школярів як способу оптимізації даного процесу. Запропоновані авторські теоретико-методологічні положення як база побудови сучасного фізичного виховання підлітків. Відображений новий погляд на цільові орієнтири фізичного виховання школярів. Визначена ієрархія принципів фізичного виховання. Акцентована увага на значимості реалізації принципу індивідуально-диференційованого підходу до фізичного виховання особистості. Співуправління процесом фізичного виховання обґрунтована як ключова умова ефективності формування фізичної культури особистості учнів.

Ключові слова: фізичне виховання школярів, співуправління фізичним вихованням, ієрархія принципів фізичного виховання.

В статье проанализированы традиционные принципы физического воспитания обучающихся в общеобразовательных организациях. Обоснована недостаточная эффективность их реализации в современной системе общего образования с позиции не содействия формированию физической культуры личности школьников. Представлены методологические основы организации самоуправления физическим воспитанием школьников как способа оптимизации данного процесса. Предложены авторские теоретико-методологические положения как база построения современного физического воспитания подростков. Отражен новый взгляд на целевые ориентиры физического воспитания школьников. Определена иерархия принципов физического воспитания. Акцентировано внимание на значимости реализации принципа индивидуально-дифференцированного подхода к физическому воспитанию личности. Соуправление процессом физического воспитания обосновано как ключевое условие эффективности формирования физической культуры личности обучающихся.

Ключевые слова: физическое воспитание школьников, самоуправление физическим воспитанием, иерархия принципов физического воспитания.

Принципы управления любой системой играют роль правил, соблюдение которых делает всю систему эффективной [1, 2 и др.]. Для отечественной системы физического воспитания ее основоположники (П.Ф. Лесгафт, В.В. Гориневский, А.Д. Новиков, В.В. Белинович и др.) сформировали три общих принципа: принцип содействия всестороннему и гармоническому развитию личности, принцип связи физического воспитания с практикой жизни (прикладности), принцип оздоровительной направленности. Общие принципы отражают целевые установки общества и государства как относительно процесса и результатов физического воспитания. Безусловно, эти принципы актуальны и на сегодняшний день. Однако, как отмечается практически всеми специалистами, на протяжении последних десятилетий

отечественная система физического воспитания демонстрирует свою неэффективность.

Система физического воспитания, сложившаяся в образовательных учреждениях СССР и России во второй половине прошлого века, до настоящего времени занимает доминирующее положение в большинстве региональных, муниципальных системах физического воспитания учащихся. Как отмечает В.К. Спирын (2008) классно-урочная форма физического воспитания, базирующаяся на стандартно-нормативном подходе, не обеспечивает соответствия педагогических воздействий закономерностям формирования физического потенциала учащихся, а учитель физической культуры, работая в рамках этой системы,

демонструє образці неефективної педагогічної діяльності [3].

Во-перших, в рамках традиційної системи фізичного виховання реалізація освітніх завдань не дозволяє учителю фізичної культури побудувати навчання руховими діями в відповідності з закономірностями формування рухових умінь і навичок. Проходить це в результаті того, що реалізація освітньої програми по фізичному вихованню передбачає лише до 25 хвилин часу на рішення однієї освітньої задачі [4], що, в свою чергу, не дозволяє сформувати координаційні здібності і рухові навички, забезпечуючі високий рівень культури рухів.

Во-других, традиційна система фізичного виховання, базуюча на класно-урочній формі і стандартно-нормативному підході до організації уроків фізичної культури, не забезпечує стимульоване розвиток рухових якостей учнів. Такий підхід, створює видимий ефект доброї організації, представляється самодостаточним, але не може забезпечити природосообразність педагогічних впливів, виховних і тренувальних ефектів від занять фізичними вправами, а, відповідно, реалізувати здоров'єформуючу спрямованість фізичного виховання [5, 6 і др.].

Отсюдова витікає ще одна проблема – якщо педагог не має можливості або не може побудувати урок фізичної культури в відповідності з закономірностями стимульованого розвитку рухових якостей, то він не зможе навчити учнів розуміти, а в подальшому використовувати ці закономірності при організації самостійних позакласних занять фізичними вправами. В результаті відзначається низький рівень мотивації школярів до систематичних занять фізичними вправами, спортом, до здоровому образу життя [3].

В-третьих, шкільна система фізичного виховання включає в себе контроль, важливим елементом якого є тестування рівня фізичної підготовленості учнів. Разом з тим необхідно враховувати, що заняття

фізичними вправами повинні надавати стимулюючий вплив не тільки на рухові здібності людини, але і на розвиток основних систем і всього організму. Случаї, коли позитивна динаміка фізичного розвитку у підлітків реєструється з відхиленнями в діяльності основних систем організму, в частині серцево-судинної системи, описані в науковій літературі [7, 8, 9]. Фізичні навантаження, не співвіднесені з індивідуальними і типологічними особливостями займаючихся, можуть привести до перевантаження, зниження адаптивних здібностей і функціональних резервів механізмів вегетативної регуляції системи кровообігу. Вищеописане обумовлює необхідність відмови від контрольної-нормативної системи оцінки учнів в процесі фізичного виховання в загальноосвітніх закладах.

Таким чином, необхідно констатувати, що класно-урочна форма фізичного виховання, базуюча на стандартно-нормативному підході, не забезпечує в сучасних умовах, належного відповідності педагогічних впливів закономірностям формування фізичного потенціалу учнів, а вчитель фізичної культури, працюючи в межах цієї системи, адекватно умовам організує теоретичну і практичну діяльність учнів, демонструючи їм образці неефективної педагогічної діяльності [3].

Ефективність функціонування системи фізичного виховання в багатьох відношеннях визначається теоретико-методологічними положеннями, на основі яких буде будуватися фізичне виховання підлітків, які, в свою чергу, відповідають сучасним реаліям. Ці положення повинні відображати ієрархізовану систему цінностей, принципів, підходів на основі яких, необхідно будувати процес фізичного виховання.

Перше положення. Ціннісний потенціал фізичної культури через систему фізичного виховання повинен сприяти формуванню фізичної

культуры личности. В этой связи, целью физического воспитания необходимо считать не достижение абстрактного физического совершенства, по сути сводящегося к физической подготовке, а формирование физической культуры личности.

Второе положение. Исходя из современных реалий необходимо установить иерархию принципов физического воспитания. Теоретический анализ состояния изучаемого вопроса позволил нам выделить следующие основополагающие принципы построения физического воспитания:

1. Принцип единства мировоззренческого и двигательного компонентов. По сути, принцип диктует необходимость использования философско-культурологического подхода к организации физического воспитания.

2. Принцип воспитывающего характера обучения. Еще К.Д. Ушинский указывал на то, что главное достоинство учителя состоит в том, что он должен уметь воспитывать своим предметом. Специфичность физического воспитания (как вида воспитания) состоит в том, что есть возможность использовать ценностный потенциал физической культуры одновременно воздействуя на физическую и духовную сущность человека.

3. Принцип личностно-ориентированного образования. Принцип подразумевает признания ученика главной действующей фигурой всего образовательного процесса, со своей индивидуальностью, самоценностью, самобытностью, позволяющей реализовать свой творческий потенциал.

4. Принцип индивидуально-дифференцированного подхода в обучении. Индивидуальные особенности детей одной возрастной группы проявляются в различиях показателей физического развития, функциональной подготовленности, в реализации двигательного и психического потенциала. Существующие программы физического воспитания, основанные на средневозрастных особенностях и возрастных нормативах, вступают в противоречие с необходимостью учитывать индивидуальные способности и задатки

конкретного ученика, а принцип индивидуализации остается лишь формально декларируемые. В практике физического воспитания учет индивидуальных особенностей учащихся возможен за счет дифференциации, предполагающей выявление общих признаков, характеризующих не только отдельную личность, но и целую группу учащихся.

5. Принцип региональности. Принцип предусматривает реализацию регионально-национального компонента процесса физического воспитания на основании учета менталитета проживающих на данной территории учащихся и их родителей, учета природно-климатических, социальных, этнических, демографических особенностей региона.

6. Принцип соответствия. Принцип имеет немаловажное значение при планировании содержания образования в условиях конкретного образовательного учреждения, исходя из материально-технического обеспечения образовательного процесса, социально-организационных, культурно-бытовых условий, наличие квалифицированных специалистов.

Третье положение. Организация образовательно-воспитательного процесса физического воспитания на основе самоуправления, как взаимодействия обучающихся и педагогов, является одним из главных условий реализации принципов и достижения цели физического воспитания. Соуправление базируется на совместной деятельности, обучающихся, педагогов, родителей, что, в свою очередь, позволяет обеспечить: связь поколений, преемственность традиций; целостное развитие личности подростка, педагога, родителей; возможность проявления себя в созидательном творчестве; свободу выбора и т.д.

Опираясь на вышеизложенные концептуальные положения можно констатировать, что в физическом воспитании учащихся акценты должны быть перенесены с проблем повышения физических кондиций и неэффективного решения оздоровительных задач на формирование индивидуальной, личной физической культуры подростка.

Література

1. Третьяков, П.И. Оперативное управление качеством образования в школе / П.И. Третьяков // Теория и практика. Новые технологии. – М.: Скрипторий. – 2004. - №5. – С. 56-59.
2. Шамова, Т.И. Управление образовательными системами: учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Т.И. Шамова, П.И. Третьяков, Н.П. Капустин. – М.: Гуманитарный изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 300 с.
3. Спиринов В.К. Организационно-методические условия неэффективного построения уроков физической культуры в рамках традиционной системы физического воспитания / В.К. Спиринов // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2008. - № 6. – С. 11-14.
4. Копаев, В.П. Комплексное планирование физического воспитания школьников (обоснование подхода, технология разработки и обучение) / В.П. Копаев // Учебное пособие. – Великие Луки: ВЛГИФК, 2003. – 65 с.
5. Бальсевич, В.К. Здоровьеформирующая функция образования в Российской Федерации (Материалы к разработке национального проекта подрастающего поколения России в период 2006-2026 г.г.) / В.К. Бальсевич // Физическая культура, воспитание, образование, тренировка. – 2006. - № 5. – С. 2-6.
6. Спиринов В.К. Индивидуальный подход как один из важнейших принципов модернизации базового курса физического воспитания в общеобразовательной школе / В.К. Спиринов, М.В. Вязанко, Н.А. Макарова // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2007. - № 1. – С. 11-13.
7. Граневская, Н.Д. Влияние спорта на сердечнососудистую систему / Н.Д. Граневская. – М.: Медицина, 1975. – 277 с.
8. Мотылянская, Р.Е. Физическая культура и возраст / Р.Е. Мотылянская, Л.И. Стогова, Ф.А. Иорданская. – М.: Физкультура и спорт, 1967. – 280 с.
9. Спиринов, В.К. Мышечная активность и здоровье детей / В.К. Спиринов // Монография. – Великие Луки: ВЛГИФК, 2001. – 138 с.

R.Z. Osmanov, seniour lecturer

K.D. Chermyn, doctor of pedagogical sciences, doctor of biological sciences

PRINCIPLES OF PHYSICAL TRAINING IN COMPREHENSIVE SCHOOL

Traditional principles of physical training in general educational establishments are analyzed in the article. Lack of effectiveness of their implementation in modern system of general education is substantiated as they do not contribute to the process of formation of pupils' physical culture. Methodological framework for organization of co-management of physical training of pupils as an attempt to optimize this process is presented. The author suggests theoretical-methodological theses as the basis for modern physical training of teenagers. New point of view on targets of physical training of pupils is introduced. Hierarchy of principles of physical training is determined. Attention is focused on the significance of individual-differential approach to physical training of personality. Co-management of the process of physical training is substantiated as a key condition of effectiveness of forming the physical culture of pupils.

Key words: physical training of pupils, co-management of physical training, hierarchy of principles of physical training.